

Araştırma Makalesi / Research Article

Millî Mücadele’de Batı Cephesi’nde Türk Kadını

Turkish Women on the Western Front of the National Struggle

Hürü SAĞLAM TEKİR¹DOI : [10.63556/ankad.v10i1.380](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i1.380)

Geliş/Received: 22/11/2025

Kabul/Accepted: 25/01/2026

Öz

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu’da Türk varlığını yok etmeyi amaçlayan İtilaf Devletleri ve onun destekçilerine karşı Türk milleti çok yönlü bir direniş başlatmıştır. Doğu ve Güney cephelerindeki mücadelelere rağmen, ulusal bağımsızlığın kazanıldığı kesin sonuç, Yunan kuvvetleri ile çetin savaşların yaşandığı Batı Cephesi’nde elde edilmiş, bu durum cephenin stratejik önemini kanıtlamıştır. İşgalci Yunan ilerleyişi karşısında Kuva-yı Milliye’nin indirdiği ağır darbeler, halkın moralini ve ulusal direnişe olan inancını güçlendirmiştir. Bu ölüm kalım mücadelesinde Türk kadını, Mustafa Kemal Paşa’nın takdirine layık olarak her alanda üstün bir kahramanlık sergilemiştir. Mustafa Kemal Paşa, kadınların önemini farkında olarak, Millî Mücadele boyunca kadın cemiyetleri ile yakın temasta bulunmuş ve onları teşvik etmiştir. Genel olarak bakıldığında, Türk kadınının üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirdiği görülmektedir. İşgal karşısındaki tavrını protesto mitingleri ile göstermiş; bizzat ordunun hizmetinde çalışmış, cephe gerisinde büyük fedakarlıklara katlanmıştır. Halide Edip Adivar, Fatma Seher (Kara Fatma), Gördesli Makbule, Asker Saime, Binbaşı Ayşe, Nezahat Onbaşı gibi isimler Batı Cephesi’ndeki kadın kahramanlığının simgeleri olarak öne çıkmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; siyasi tarih anlatısında genellikle geri planda kalan, Batı Cephesi’ndeki kadınların varlığını, çocuk denecek yaşta katılımlarını ve kahramanlık hikayelerini belge ve yayınlarla kanıtlamaktır. Vatan savunması için heyecanlanan, cephe gerisinde mücadeleye destek veren, dayanışmacı fedakâr Türk kadınının çeşitli sıkıntı ve zorluklarla nasıl baş ettiğini, yeri geldiğinde çocuğunu da yanına alarak bizzat cephede nasıl kahramanca savaştığını anlatmaktır. Böylece ulusal bağımsızlık savaşının az bilinen bir safhası aydınlatılarak, Türk kadınının etkin rolünü ortaya koyan ve yerel tarihi öne çıkaran özgün bir çalışma ortaya çıkarma hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, batı cephesi, kadın, Türk kadını.

Abstract

The Allied Powers and others supported by them tried to eradicate the Turkish presence in Anatolia after the Armistice of Mudros, and then the Turkish nation embarked on a great struggle against them. Among the conflicts in the Eastern, Western and Southern Anatolian regions, what troubled the Turkish nation the most was the Western Front, which witnessed fierce struggles with the Greeks. The fact that the conclusive victory of the National Struggle was reached with the battles on the Western Front reveals this front’s importance. Although the Greek troops virtually turned the region into an inferno and expanded their occupation day by day, the Kuva-yı Milliye dealt heavy blows to the Greek forces in this period. Such successes helped to improve the morale of the people and increase their self-confidence. Turkish women’s heroism in the National Struggle also manifested in every sense on the Western Front. They enjoyed the well-deserved appreciation of Mustafa Kemal Pasha, the leader of the National Struggle. As the Pasha was always aware of women’s importance, he remained in contact with women’s societies during the National Struggle, and appreciated and encouraged women. A general look at the National Struggle shows that Turkish women did their part excellently. They organized protest rallies to show their stance against the occupation, directly worked in the service of the army, and made incredible sacrifices behind the front. Fighting with all their strength on and behind the front, they significantly contributed to the victorious conclusion of the National Struggle. Halide Edip Adivar, Fatma Seher (Black Fatma), Makbule of Gordes, Saime

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sinop, Türkiye, E-Posta: hsaglam@sinop.edu.tr

Önerilen Atıf/Suggestion Citation

Sağlam Tekir, H., (2026). Millî Mücadele’de Batı Cephesi’nde Türk Kadını, *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 483-498.

the Private, Ayşe the Major, and Nezahat the Corporal are the Western Front's first female heroes that come to mind. Researching the history of these women will contribute to the literature in terms of both understanding Turkish women's history and also their contributions to the Western Front in the National Struggle. As a matter of fact, the main purpose of the study is to try to prove, with documents and publications, that women, including some at a very young age, also played a part on the Western Front and that they even have a history of heroism. It is to tell how the self-sacrificing Turkish woman was excited for the defence of the homeland, supported the struggle behind the front, coped with various troubles and difficulties, and fought heroically at the front, taking her child with her when necessary. Thus, it is aimed to offer an original study that highlights the local history to reveal the active role of Turkish women in this war; which is a little-known phase of the national independence war.

Keywords: National Struggle, western front, women, Turkish women.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği tahribat ve seferberlik süreci, Osmanlı toplumunu ve bilhassa Türk kadını köklü dönüşüm arayışlarına yöneltmiştir. Savaş cephelerine sevk edilen erkek nüfusun artmasıyla birlikte, o zamana değin münhasıran erkeklerin tekelinde bulunan üretim ve istihdam alanları, zorunluluk neticesinde kadınlara açılmak durumunda kalmıştır (Toprak, 2016). Savaşların beraberinde getirdiği yoksulluk ve çetin koşullar altında kadınlar, başlangıçta yalnızca ev işleri ve bahçe tarımıyla sınırlandırılmış olan faaliyet sahalarını genişletmiş; Millî Mücadele sürecine gelindiğinde ise cephedeki askerlerin iâşesini temin edecek mahsullerin yetiştirilmesinde aktif rol üstlenmeye başlamışlardır. Bu dönemde, önceki savaşlarda manevi destek sağlama ve cephe gerisi faaliyetlerle tahdit edilen kadınların konumu köklü bir dönüşüme uğramıştır. Daha evvel düzenli ve hiyerarşik bir ordu teşkilatının varlığı sebebiyle cephe hattında kadın emeğine ihtiyaç duyulmazken, I. Dünya Savaşı'nda alınan mağlubiyet ve akabinde başlayan işgaller bu durumu esaslı biçimde değiştirmiştir. Türk kadını bizzat muharebe sahalarında düşmanla doğrudan mücadele etmiş, öküz arabalarının arızalanması ve çamura saplanması durumunda cephaneyi sırtında taşımak mecburiyetinde kalmıştır (Adıvar, 1998). Nitekim Millî Mücadele öncesi yapılan savaşlarda kadınların cephe gerisinde ve daha çok manevi destek kapsamında faaliyet yürüttükleri bir gerçektir. Ancak o dönemlerde sadece cephe gerisinde olmalarının temel nedeni Türklerin düzenli ve hiyerarşik bir orduya sahip olması nedeniyle kadınlara ihtiyaç duyulmamasından kaynaklanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve akabinde Osmanlı ordularının İtilaf Devletleri karşısında yenilmesi, ülkenin işgal edilmesine yol açmış, işgale karşı Anadolu'da topyekûn bir mücadele başlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda savaşan erkek nüfusunda azalma olunca, gönüllü kadın milisler cephelerde görev almaya başlamışlardır. Türkiye'nin farklı bölgelerinin işgali üzerine harekete geçen kadınlar önce sivil protesto hareketleri ve mitingler yaparak halkı Millî Mücadele'ye davet etmiş, daha sonra bizzat Anadolu'da kurulan sivil cephelerde, gönüllü birliklerde ve milis gruplarında yer almaya başlamışlardır (Karataş, 2020). Örneğin Kara Fatma, kızının da içinde bulunduğu “kadınlar milis kuvveti” oluşturmuştur (Saygılı, 2022).

Türk kadını vatan toprağının işgali karşısındaki duruşunu, protesto mitingleri düzenlemek, bizzat ordu bünyesinde hizmet etmek ve cephe gerisinde muazzam fedakârlıklarda bulunmak suretiyle ortaya koymuştur. Nitekim Türk kadını, Millî Mücadele'yi hem cephede sağladığı destek hem de Nazife Kadın örneğinde olduğu gibi, sonunun ölüm olduğunu bile bile cephe gerisinden askerlere yaptığı yardımlar vasıtasıyla bu büyük mücadelenin zaferle neticelenmesine iştirak etmiştir.

Halide Edip, halk arasında dolaşarak toplumun nabzını tutarken, kadınların memleket meselesinde erkeklere nazaran daha hassas bir tavır sergilediklerini; siyasi gerekçeleri kavrayamasalar dahi yurtlarının tehdit altına girmesine karşı derhal tepki gösterdiklerini müşahede ettiğini belirtmektedir (Adıvar, 1998). Öte yandan dönemin basın yayın organları, Millî Mücadele döneminde Türk kadınının toplumsal konumundaki ikiliği gözler önüne sermektedir. Anadolu kadınlarının vatan mücadelesindeki katkıları ve fedakarlıkları övgüyle karşılanırken, İstanbul'da yaşayan bir kısım kadının aşırı süs, israf ve safahat içinde olduğu düşüncesiyle şiddetle eleştirildiği görülmektedir (Tevhid-i Efkâr, 1922).

Bu denli fevkalade şartların yaşandığı ve Türk milletinin varlığının bütünüyle tehdit altında bulunduğu bir dönemde dahi, Millî Mücadele sürecinde toplumsal yapı içerisinde II. Meşrutiyet'ten itibaren gelişme gösteren kadınların rolü güçlenmeye devam etmiştir. Nitekim kadının Millî Mücadele'ye aktif katılımı, salt vatan müdafaasına destek sağlamakla sınırlı kalmamış, bununla birlikte kadınların toplum içindeki kimlik ve konumlarını pekiştirerek toplumsal yapıda kalıcı bir dönüşümün de zeminini teşkil etmiştir (Kırkpınar, 2001). Öte yandan kadınları harekete geçirmek için düzenlenen kampanyaların yanı sıra

meslek edinmeleri için de kurslar açılmıştı. Özellikle askerlerin sıhhi bakımlarını sağlamak için hemşirelik ve hastabakıcılık teşvik edilmiştir. Ardından kadınlar cephe için gerekli olan askeri ve sıhhi malzeme yapımında çalışmışlardır (Şahin, 2018).

Bu çalışma Türk kadınlarının Millî Mücadele’de Batı Cephesi’ne olan katkıları bağlamında literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi; kadınların mücadeledeki görünürlüğünü artırmak ve özellikle yerel tarih bağlamında kadınların cephede ve cephe gerisinde yaşadıklarını belge ve hatıratlar ışığında ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Millî Mücadele öncesi ve sırasındaki Türk kadınının işgallere yönelik tepkileri ve eylemleri geniş bir perspektiften ele alınacaktır. Ardından, Batı Cephesi’nde mücadele eden kadınların somut eylemleri ve onların Millî Mücadele’ye bakış açıları irdelenecektir. Böylece, savaş ve yerel tarih literatüründe kadınların hak ettikleri yeri almalarına destek olunması hedeflenmektedir.

İşgaller Karşısında Türk Kadını

Kadın hareketlerinin başlamasıyla birlikte çalışma yaşamına katılan kadın, sosyal ve ekonomik dönüşümde öncü bir rol üstlenmiştir. Millî Mücadeleyle birlikte bu rol, siyasi bir bilinç oluşturma ve geliştirme sürecine evrilmiştir (Yaraman, 2001). Kadınların siyasi bilincini gösteren en somut eylemler, özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in işgali sonrasında görülmüştür. Ülkenin bağımsızlığını tehdit eden hemen her gelişmede kadınlar hem konuşmacı hem de dinleyici olarak protesto mitinglerine aktif katılım göstermiştir. İstanbul ve çevresinde başlayan protesto gösterilerinde kadınlar söz hakkı alarak konuşmuş ve her fırsatta vatan savunmasında erkeklerle birlikte hareket ettiklerini vurgulamışlardır. Yapılan protesto mitingleri içerisinde en bilineni 23 Mayıs 1919’da Sultanahmet Meydanı’nda düzenlenen mitingdir. Bu miting milletin kaderini artık erkeklerle birlikte elinde tutmaya kararlı Türk kadınının, kamuoyundaki etkisinin ve kamuoyunu yönlendirebilme gücünün giderek erkeklerden farksızlaştığını göstermesi açısından kritik bir dönüm noktasıdır (Yaraman, 2001).

İzmir’in işgali Anadolu kadınlarının tepkisini hem sivil eylemler hem de diplomatik girişimler aracılığıyla göstermelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, 18 Mayıs 1919 günü Alaşehir İslam Kadınları adına, İtilaf Devletleri’nin İstanbul’daki temsilcilerine bir protesto telgrafi gönderilmiştir. “*Alaşehir ve havalisi İslam kadınları namına, Makbule ve Nebile*” imzalarını taşıyan bu telgrafta, işgalin bizzat Yunan askeri tarafından yapılmasının bölgede daha fazla kan dökülmesine sebep olacağı belirtilerek şöyle deniliyordu:

“Osmanlı Hükümeti’nin kalpgâhı olan Sevgili İzmir’imizin Yunan askeri tarafından işgali, büyük bir Müslüman ekseriyetine sahip bütün vilayette olduğu gibi burada da heyecan meydana getirmiştir. Hak ve adalet uğruna kan döktüğünü iddia eden büyük devletlerin bu harekete muvafakat göstermesi bizi endişeye sevk etmiştir. Altı seneden beri Makedonya ve Rumeli’de Yunan ordusunun aciz “İslam Kadınları” hakkında reva gördüğü mezalim ve bilhassa küçük bir azınlıkta bulunan yerli Rum ahalisinin, en son ahvalin kendilerine verdiği şımarıklık bile bize, buranın da Rumeli faciasına sahne olacağı kanaatini verdi. Eğer işgal bir askeri vaziyet icabı ise bunun medeni bir devlet tarafından yapılmasını rica ederiz. Aksi halde bu güzel memleketin bir harabeye döndürüleceği ve akan kanlara ilaveten tekrar kan akıtılacağını ehemmiyetle beyan ederiz.” (Kaplan, 1998, s. 79-80).

İzmir’in işgalini protesto amaçlı Anadolu’da kadınların düzenlediği mitinglerden biri de 25 Mayıs 1919 tarihinde Muğla’da gerçekleştirilmiştir. Muğlalı kadınlar, İnas Sultani Mektebi civarında toplanarak düzenledikleri bu mitingde, “*Güzel İzmir’in*” işgalinin tüm Türk kadınları tarafından asla kabul edilemeyeceğini güçlü bir şekilde ifade etmiş ve Yunan askerlerinin hızla geri çekilmesini talep etmişlerdir. Bu yerel direnişin öncülüğünü yapan kadınların; Remziye Kâmil, Rabia Murat, Hayriye Kâmil, Münire Hidayet, Vasfiye Kâmil, Melek Faik, Enveriye Hilmi, Kâmile Murat, Fitnat Hüseyin, Fitriye Alefullah, Adile Nuri, Kadire Derviş, Mürvet Hasan, Fatma Rifat, Cevriye Yahya, Lütfiye Fazıl, Mükerrerem Şaban, Fahriye Şakir, Şaziye Yusuf, Refika Mehmed, Zehra Osman, Fahriye Hamza, Gülsüm Abdullah, Güzide Sıtkı gönderilen protesto telgrafının altında isimleri yer almıştır (Özdemir, 2021).

Anadolu kadınlarının işgal karşıtı eylemleri zincirine, 30 Mayıs 1919 tarihinde Bodrumlu kadınların düzenlediği miting eklenmiştir. İzmir ve çevresinin işgalini protesto eden Bodrumlu kadınlar, toplantının

ardından güçlü bir diplomatik girişim başlatmışlardır. Hazırladıkları protesto mektubunu, İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika Yüksek Komiserliklerine iletmek üzere bölgedeki İtalyan birliği komutanına göndermişlerdir. Mektupta Bodrum Kadınları Miting Heyeti Başkanı Emine Ferid ve Kadınlar Yüksek Heyeti Başkanı Netice ile yüz üyenin imzaları yer almıştır. Mektupta kadınlar işgali şiddetle protesto ettiklerini bildirmişlerdir. İtilaf Devletleri hükümetlerinden de haklarının garanti altına alınmasını ısrarla talep ettiklerini ve buna sessiz kalınmayacağı ve Yunan birliklerinin en kısa zamanda İzmir'den çekileceğine olan inançları dile getirilmiştir. Aynı gün Bodrumlu kadınlar eylemlerinin etkisini artırmak için İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya Başbakanlarına ve eşlerine de birer protesto telgrafi göndermişlerdir (Özdemir, 2008).

Türk kadını Millî Mücadele'ye İstanbul ile sınırlı kalmayıp, Anadolu'nun dört bir yanından aynı kararlılık ve bilinçle katılmıştır. Bu örgütlü katılımın en somut örneği, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas'ta topladığı kongrenin hemen ardından kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir. Merkezi Sivas'ta olan bu cemiyet, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Cemiyet kısa sürede Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çok sayıda şube açarak hızla yayılmış ve Millî Mücadele boyunca Türk kadınlığının iftihar edeceği büyük hizmetler görerek direnişin en önemli örgütlerinden biri haline gelmiştir (Baykal, 1996).

Batı Cephesinde Türk Kadını

Millî Mücadele döneminde Türk kadınları, evde özel mürebbiyelerin ve hocaların nezaretinde yetişmiş paşa kızlarından; mektebe gitme ümidini dahi besleyemeyen köylü ya da şehirli kadınlara kadar uzanan geniş bir sosyal tabakalanma arz etmekteydi. Onların imkân ve ideallerinin sınırlılığına rağmen, kendileri, aileleri ve vatanları için katkıda bulunabileceklerine dair inançları tamdı. Savaş koşullarında su taşıyan, toprağı işleyen, dağlarda çobanlık yapan, tahsilli hemcinslerinin faaliyetlerine destek olan, eşini cepheye uğurlayıp çocuklarına hem annelik hem de babalık vazifesini ifa eden yüz binlerce isimsiz kahraman Türk kadını, bu dönemin temel dinamiklerini teşkil etmiştir (Çolak & Uçan, 2008).

Türk kadını buhran zamanlarında mutlaka yapabilecekleri katkıların olduğu bilinciyle, seferberliğin önemli bir parçası olmayı bilmiştir. Seferberliğin yanı sıra hastalıklar ve çocuk ölümleri sebebiyle, nüfus problemiyle karşı karşıya kalan Türkiye'de en zor görevi, anneliği üstlenmişlerdir. Erkek nüfusun cepheye çağrıldığı bir zamanda, onların yokluğunu aratmama adına, gücü yettiğince her işe koşutan bu vatan anaları, tıpkı düşmanla çarpışan erkekler gibi kendilerini topyekûn bir seferberlik hali içinde görmüşlerdir (Çolak & Uçan, 2008).

Millî Mücadele devam ederken askerlik yaşında olanların çoğu ordudaydı. Köylerde engelliler, ihtiyarlar, küçük yaştakiler kalmıştı. İşgal edilmiş ve sonrasında boşaltılmış köylerin düzeni tamamen bozulmuş durumdaydı. Harekât ve ikmal yolları üzerinde olan köyler ayrıca gelen geçenleri besleme ve barındırma yükümlülüğünü de taşıyorlardı. Bu ağır sıkıntılar içinde yeniden Tekalif-i Millîye yolu ile köyden istenenleri, çok kez kadınlar ve yaşlılar sırtlarında taşıyorlardı (Komisyon, 1994).

Cephe gerisindeki bütün cephane, yaralı ve hasta nakliyesi ile ikmal maddelerinin taşınması Türk kadınının sırtına ve kağnisına tevdi edilmekteydi. Bu geri hizmet faaliyetlerinin yanı sıra, elinde silahla cephelerde milis muharebesi icra eden çok sayıda Türk kadını mevcuttu. 1919 yılında Yunanlıların Aydın'a girişi esnasında bir anne tüfeğini alarak ileri atılmıştır. Bu davranış pek çok kadın ve erkeğe örnek olmuş; Ayşe, Seher ve Emine isimli mücahideler tarihe intikâl etmiş gerçek Türk kadın savaşçıları olarak kayıtlara geçmişlerdir (Göksel, 1984). Sakarya Meydan Muharebesi'nde Refet (Bele) Bey; *"bütün bu zaferin köylü kadınların marifeti olduğunu, yayan yürüyerek orduya yardım ettiklerini"* söylemiştir (Yaraman, 2001, s. 126).

Türk kadınları mücadeleye verdikleri desteklerin yanında ağır işkencelere maruz bırakılarak hem ruhen harap edilmiş hem de meskenlerinin Yunan kuvvetleri tarafından yakılıp yıkılmasına şahit olmuşlardır. Batı Cephesi'nde bilhassa Yunan birlikleri, İzmir'e ayak bastıkları andan itibaren Anadolu köylerinde icra ettikleri zulümler tarihte emsaline nadir rastlanan bir vahşet düzeyine ulaşmıştır (Tekir & Ural, 2017). Sekiz yaşındaki kız çocuklarından seksen yaşındaki ihtiyarlara kadar kadınlara vahşiyane tecavüzler gerçekleştirilmiş ve herhangi bir askeri gerekçe bulunmaksızın birçok köy tamamıyla kundaklanarak tahrip edilmiştir. 17 Haziran 1919 tarihinde Menemen'de yerli Rumlarla birlikte hareket eden Yunan kuvvetleri, Türk evlerine ve dükkânlarına hücum ederek ele geçirdikleri Türkleri katletmiş,

kadınlara çeşitli işkenceler tatbik ederek hayatlarına son vermişlerdir. Yunan birlikleri İzmir'e çıkarma yaptıkları günden itibaren Türkleri öldürmek ve yağmalamaktan haz almış, savunmasız kalan memleketin belirli bölgelerini işgal ettikçe kuvvet ve kudretlerinin arttığı kanaatine vararak masum Türk halkına vahşetin her türlüünü tatbik etmekten çekinmemişlerdir. Yunan kuvvetleri Menemen'de olduğu gibi Aydın ve havalisinde de katliam ve tecavüzlere sistemli bir şekilde devam etmişlerdir. Aydın civarındaki köyler ateşe verilmiş, evlerinden çıkan kadın, çocuk, erkek ve ihtiyarlar Yunan muhafızları tarafından hiçbir sebep gösterilmeksizin katledilmişlerdir (Komisyon, 1999; Tanık-Kılavuz, 2021).

10 Temmuz 1919'da Cumalı ve Cinge bölgelerinde Yüzbaşı Behçet, Yüzbaşı Sami ve Üsteğmen Hüseyin Halet komutasında 280 kişilik bir kuvvetle yapılan taarruz başarılı olmuş ve düşman çekilmek zorunda kalmıştı. Bu çekilme sırasında köyler de yakılmıştı. Yanan köylere giren subaylar, yangınlar arasında bir kadını yaralı, bir kadının iki gözü de oyulmuş, bir ihtiyarı yakılmış ve diğer bir ihtiyarın da şehit edilmiş olduğunu görmüşlerdi (Komisyon, 1994). Bergama bölgesinde temmuz ayı içerisinde 16 tanesi kadın olmak üzere birçok sivil şehit edilmiş, birçok gayri insani davranış olmuştur. Ayrıca yirmi sekiz köy ve çiftlik yakılmıştır (Komisyon, 1994).

Nitekim Türk kadınlarının, savaşın devamı müddetince, kağnılarla ve sırtlarıyla orduya cephe, silah ve erzak taşıdıkları gibi; yaralıların yaralarını sarmak ve cephe gerisine taşımak, savaşmak gibi büyük hizmet ve fedakarlıkları sabittir. Bu kadınlar arasında Kara Fatma/Fatma Seher, Halide Edip, Gördesli Makbule, Nezahat Hanım, Binbaşı Ayşe, Asker Saime, Ayşe Çavuş, Çete Emir Ayşe, Mücahide Hatice Hanım, Nazife Hanım'a yer açmak hem yerel tarih bağlamında hem de çalışmanın temel hedefine ulaşmak açısından önem taşımaktadır.

Kara Fatma/Fatma Seher

Fatma Seher Hanım, Erzurumlu Yusuf Ağa'nın kızıdır. Eserini ya çok kıskanan yahut da arkada bıraktıklarına bir daha gözünü döndürmeyen bir sanatkâr gibi gizlemek isteyen Millî Mücadele kahramanıdır. Fatma Seher Hanım endişeli günlerin sayılı kahramanlarından, Türk kadınları arasında en saygı değerlerinden birisidir. Dolayısıyla, silah arkadaşlarının hatıratında, onların torunlarının masallarında ve vatanın istiklal kitabında ismi hiçbir zaman unutulmamıştır. Bu zaferlerden aldığı iki nişane yarası ile kırmızı kurdeleli bir istiklal madalyası ona daima gurur ve iftihar vermiştir (Çaka, 1948). Bu durum *“oğlu ile birlikte harbeden İzmit karargâh komutanı Erzurumlu Fatma Seher Hanımın sergüzeştleri ve iştirak ettiği muharebeler”* başlığı ile Vatan gazetesinde şu şekilde geçmektedir. *“...son günlerde Ankara sokaklarında belinde fişekliği, elinde kamçısı, ayağında çizmeleriyle biraz cılız, kısaca boylu bir harp adamı görmüşsünüzdür. Bunu aşağı yukarı bütün Ankara tanıyor. Bilenler bilmeyenlere anlatıyorlar. Fatma Seher Hanım, İzmit'te takım komutanı, İstiklal Harbinde kendisine şerefli bir hisse ayıran bu Türk anası ile görüştük.”* (Anadolu Yenir Gün, 1922; Çaka, 1948, s. 67-68; Özel & Çakan Hacıbrahimoplu, 2011, s. 163-165).

Fatma Seher Hanım'ın Millî Mücadele dönemindeki faaliyetlerinde eşiyle birlikte I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği; mütarekeden sonra eşinin vefatı üzerine Erzurum'a döndüğü; daha sonra Adana Cephesi'ne gittiği, oradan Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de bir asker gibi çalıştığı bilinmektedir. Harp Tarihi Encümeni arşivinde araştırmalar yapan Cahit Çaka, Fatma Seher Hanım ile ilgili bazı kayıtlar bulduğundan bahsetmektedir. Hisarcık'ta Kaynarca mıntıkası Komutanı Naim imzalı 27 Ağustos 1921 tarihli süvari livasına yazılan raporda; *“Fatma Seher Hanımın, cepheden geri gelen efrat üzerindeki tesiri her türlü takdirin fevkindedir.”* ifadesine rastlamıştır. Buna cevaben yazılan liva emrinin ikinci maddesinde; *“bugünkü harekatta pek çok yararlığı görülmüş olan Fatma Seher Hanıma çok teşekkür ederim”* denilmektedir. Bundan başka 26-27 Ağustos 1921 tarihli ve 193 sayılı liva tamimi ile de bu kahraman kadın alenen takdir edilmekte ve diğer birliklere örnek olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte 29 Ağustos'ta İznik civarında Bereket ve Karaderin'de, düşmana yapılan mukabil taarruzda Seher Hanımın fedakarlıkları zikredilmiştir. Taarruzda düşmanın kuvvetli topçu ateşine rağmen efradın ileri atılmasında Kara Fatma örnek olduğu gibi İznik civarında Alako-Karaderin hattına karşı Yunan taarruzu vuku bulduğunda da yine burada da Kara Fatma'nın büyük bir kahramanlıkla dövüştüğü ve sağ memesinden yaralandığı bilinmektedir (Anadolu Yenir Gün, 1922; Çaka, 1948, s. 67-68; Özel & Çakan Hacıbrahimoplu, 2011, s. 163-165).

Ata binmesi, silah kullanması, muharebenin kendisine bir düğün gibi gelmesinden ötürü Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine “Kara” lakabı verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile tanışmasının ardından

Paşa'dan aldığı emir ve tavsiyelerle İstanbul'a gelen Kara Fatma, 15 kişilik genç bir grubu etrafına toplamıştır. Bunlar, göçmen sıfatı ile Kocaeli'ne geçerek, köylerde vaziyeti asla belli etmeden tam bir teşkilat kurmayı başarmış ve Geyve'de cephe oluşturmuşlardır. Halit Bey komutasında bir yıl mücadele etmiş ve bu sırada iki defa yaralanmıştır. Teşkilat lağvedilince orduya, çavuş olarak girmiştir (Çaka, 1948).

Kara Fatma, canını feda ederek harp cephelerinde sergilediği hizmetler neticesinde üsteğmen rütbesine kadar terfi etmiş, birçok komutanlığın takdirini kazanmış bir Türk anasıdır. Vatan sevgisini yalnızca cephelerde sergilediği olağanüstü mücadelelerle ispat etmekle kalmamış, devlet tarafından kendisine tahsis edilen maaşı dahi Kızılay'a devretmek hamiyetini göstermiştir. Ancak nihayetinde geçimini temin edemez hale geldiğinde, bazı hamiyetperver şahsiyetlerin tavassutları ile Başbakanlık Arşiv Dairesi'ne elli lira ücretle tayin edilmiştir. Ne var ki tasarruf gerekçesiyle birçok ücretlinin görevine son verildiği bir dönemde Kara Fatma'nın da vazifesinin sonlandırıldığı kendisine tebliğ edilmiştir. Millî Mücadele'de muhtelif cephelerde hayret uyandıran fedakârlıklar sergileyen Kara Fatma, sefaletle yüz yüze kalmıştır (Akşam, 1943).²

Vatan savunmasında bu kadar emeği geçen Türk kadınının sonrasında yaşamış olduğu sosyal ve ekonomik sıkıntılar Yedigün gazetesindeki Mekki Sait Bey'in kendisiyle yaptığı röportaja konu olmuştur. Özellikle çekmiş olduğu sıkıntılardan bahsederken “*Bütün sefaletimi unutturan, beni yaşatan bu istiklal madalyasıdır. Açım ama şerefliyim!*” sözleri Millî Mücadele'nin bir parçası olmaktan duyduğu minnettarlığı özetlemektedir (Yenigün, 1933).

Kara Fatma, 26 Haziran 1944 tarihinde başvekalet yüksek makamına; yirmi seneden beri 6 yetim torunumla sefaletle mücadele etmekteyim, sefil yavrularımın bir günlük iâşelerini bile karşılayacak durumda değilim; istiklal mücadelesinde benim gibi hizmetleri bulunan birinin bu zor şartlarda yaşamasına vicdanlarınızın rıza göstermeyeceğine istinaden sefaletine nihayet verilmesi hususunda bir dilekçe yazmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 197-349-20/232, 26.06.1944). Nitekim Kara Fatma'nın çekmiş olduğu maddi sıkıntılara devlet adamları ve halk kayıtsız kalmamıştır. Kara Fatma'ya yardım edildiği gibi torunları da okula yerleştirilmiştir (Çaka, 1948).³ Beyoğlu Halkevi tarafından bir müsamere tertibi düşünülmüş ve kadın sanatkarların da desteğiyle hayata geçirilmiştir (Akşam, 1944; Tanin, 1944; Vakit, 1944). Dahiliye Vekâleti de Kara Fatma'nın durumuna kayıtsız kalmamış ve ıslah çalışmalarına başlamıştır (Vakit, 1944). İlerleyen yıllarda da halktan bazı kimseler Kara Fatma için bir miktar para göndermişlerdir (Akşam, 1948). Bu yardımların yanı sıra 1947 yılının Ocak ayında Kızılay İstiklal Bucağı, İstiklal Harbi kahramanlarından Ayşe ve Kara Fatma Çavuşlara nakdi yardımda bulunmuştur (Akşam, 1947). Öte taraftan ismini vermek istemeyen bir doktor, Kara Fatma adresini bildirdiği ve arzu ettiği takdirde, kendisine ayda 20-25 lira maaş bağlamak istediğini bildirmiştir (Akşam, 1948).

Akşam gazetesinin “*Günler Geçerken*” köşesinde Refik Halit Karay, “*İki Kara Fatma*” başlıklı yazısında, Fatma Seher Hanım'ın karakterini analiz etmiştir. Karay'a göre, Kara Fatma'nın kahramanlığının belirgin vasfı, haysiyetine düşkün bir yapıda olmasıdır; o, eski hizmetlerini öne sürerek

² Kara Fatma Akşam Gazetesi'ne başvurarak şöylece dert yanmıştır: “*Beni tanırsınız: Geçen Büyük Harbde, Millî Mücadele yıllarında cephelerde savaştım. Beni birçok büyük kumandanlarımız tanırlar. Rahmetli Kazım Karabekir'in maiyetinde de harp ettim. Aklını kaybeden ve kocası olmayan kızımın beş yetimine bakıyorum. Aldığım elli lira ücretle hem kendimi hem de bu yetimleri idare etmek için zorlukla geçiniyordum. Bu ay başında ücretli olduğum için bu paranın da kesildiğini söylediler. Şimdi hiçbir yerden beş para gelirim yok. Vaktiyle maaşımı Kızılay'a vermiştim. Şimdi ben ve başımdaki yetimler açlıktan mı ölsünler?*”

³ 21 Ağustos 1946 tarihinde, “*Kara Fatma'ya yardım edildi, torunları da okula yerleştiriliyor*” başlığıyla Ankara gazetelerinde haber metni yer almaktadır. Haberin içeriğinde; Millî Mücadele kahramanlarından Kara Fatma'nın muhtaç bir durumda olduğu yazılarak bir yardım listesi açılmış ve bu arada belediyenin de yardımda bulunması istenmiştir. Öğrendiğimize göre, Kara Fatma'nın muhtaç bir durumda bulunduğu hakkında bundan bir buçuk sene kadar evvel gazetelerde çıkan bir yazı üzerine İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar, kendisini aratarak buldurmuş ve onunla görüşerek durumu ile alakadar olmuştur. Bu alaka neticesi olarak, Kara Fatma'ya defterdarlıktan beri iş temin edilmiş olduğu gibi, belediye bütçesinin bu işe ait faslından nakdi yardım da yapılmaktadır. Bu aylık yardım o vakitten beri muntazaman yapılmaktadır. Ayrıca Dr. Lütfi Kırdar, Kara Fatma'nın torunlarını da yatılı okula yazdırmak üzere ilgililere emir vermiştir. Okullar açıldığı zaman bunlar da yerleştirilmiş olacaktır.

ne millet hazinesine ne de yükselmiş şahısların kesesine el uzatmak istememiştir. Asıl kahramanlığın, gösterilen fedakarlıktan maddi bir menfaat beklememek ve hizmeti hayat boyu bir övünç veya menfaat vesilesi olarak kullanmamak olduğunu belirten Karay, şu çarpıcı tezatı kurar: Şayet Kara Fatma menfaatçi ve gösterişi seven bir yalancı pehlivan olsaydı, gazete idarehanelerini ve devlet dairelerini kapı kapı dolaşır, hizmetlerini abartarak işini yoluna koyardı, hatta milletvekilliğini dahi gözüne kestirebilirdi. Ancak Kara Fatma, resmini bile bastırmaktan çekinmiş, düşmana göğüs germiş ancak şöhrete sırtını çevirmiştir. Karay, onun yaşadığı düşkünlüğün manevi değil, sadece Kasımpaşa'daki toprak evinde kızını ve yetim torunlarını zar zor beslemeye çalıştığı maddi bir düşkünlük olduğunu vurgulamıştır (Akşam, 1945).

Kara Fatma, millî annelik tanımı içerisinde, ulusun çocuklarını koruma misyonunu üstlenerek cephede savaşan güçlü bir anne figürüdür. Onun bir anne olarak bizzat savaşa katılması, aynı zamanda ulusun kaynaklarının tükenme noktasına geldiğinin ve tüm insan gücünün seferber edildiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Bu durum, Türk kadınının geleneksel şefkatli annelik rolünü korurken, aynı zamanda mecbur kaldığında ulusunu en sert biçimde savunmaktan çekinmeyen bir direniş gücünü temsil ettiğini göstermektedir (Kutluata, 2007). Fatma Seher Hanım'ın ilerleyen yaşına rağmen güçlü fiziksel yapısını ve dinçliğini koruduğu, Konya ziyareti sırasında yapılan gözlemlerle doğrulanmıştır (Ulus, 1945).

Halide Edip

İstiklal mücadelesinin meşakkatine ve zahmetine göğüs geren, cephelerde çalışan diğer önemli aydın kadın figürü Halide Edip'tir. Mütareke sırasında İstanbul'da bulunan Halide Edip, Fatih ve Sultanahmet mitinglerinde verdiği konferanslarla halkın bağımsızlık eğilimini kamçılamiş ve büyük bir heyecan yaratmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine diğer Türk münevverlerinin olduğu gibi Halide Edip'in de evini basan İngilizler hayal kırıklığına uğramıştır. Zira Halide Edip kocası ile beraber Anadolu'ya geçmiş, istiklal davasının gönüllü bir yardımcısı olmuştur. Halide Edip Ankara Genekurmay'da ve Batı Cephesi karargâhı ikinci şubede onbaşı olarak başlamış, kısa süre sonra çavuş rütbesine terfi etmiş ve İzmir'in işgali sırasında da başçavuş olmuştur (Çaka, 1948).

Türk'ün Ateşle İmtihanı eserinde Halide Edip, Millî Mücadele'ye katılım motivasyonu dikkat çekici olan Gül Hanım isminde bir kadından bahsetmektedir. Erzincan'dan geldiği belirtilen Gül Hanım, gördüğü garip bir rüyanın etkisiyle, Hz. Ali'nin orduya katılmasını istemesi üzerine evini, barkını ve kocasını bırakarak on beş yaşındaki oğlu ile birlikte Batı Cephesi'ne komutana gitmiştir. Gül Hanım'ı bu denli motive eden inanç, kendisinin savaşa dahil olması durumunda Yunanlıların hemen yenileceğine dair kesin bir kanaat taşımasıydı. Halide Edip, yukarıda bahsi geçen eserinde, Gül Hanım'ın kalbindeki bu güçlü iman ve memleketi kurtarma isteğinin kendi motivasyonu ile tamamen aynı olduğunu ifade ederek, Anadolu kadınlarının mücadeleye katılımındaki manevi derinliği vurgulamıştır (Adıvar, 1998).

Halide Edip'in Türk halkına asıl ve kalıcı hizmeti, kalemi vasıtasıyla olmuştur. Cephede aktif olarak bulunduğu süre boyunca savaşın çeşitli safhalarını bizzat müşahade imkânı bulan Halide Edip, bu kişisel tecrübeleri sayesinde kaleme aldığı eserlerle, İstiklal Harbi edebiyatının en canlı ve değerli örnekleri arasında yerini almıştır (Kurnaz, 1992). Yazmış oldukları, dönemin zorluklarını ve ruhunu doğrudan yansıtan birincil kaynak niteliği taşımaktadır.

Gördesli Makbule

1902 yılında Manisa Gördes'te dünyaya gelen Makbule, 12 yaşında babası Abdullah Efendi'yi kaybedince abisi tarafından büyütülmüştür. At binmesini ve silah kullanmasını küçük yaşta öğrenen Makbule, bu şekilde ilerideki askeri rolünün altyapısını oluşturmuştur. Makbule, Yunan ordusunun İzmir'i işgal ettiği 1920 yılında Halil Efe ile evlenmiştir. Bu sırada Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlayan Yunan ordusuna karşı ülke genelinde olduğu gibi, Manisa/Gördes ve köylerinden de binlerce milis Millî Mücadele saflarına katılmak üzere seferber olmuştur. Çocuk yaşta edindiği yeteneklere sahip Makbule için, vatan topraklarının işgalini evde oturarak izlemek kabul edilemez bir durumdu. Eşi Halil Efe'nin dağda bekleyen arkadaşlarıyla buluşup cepheye gideceğini öğrenen Makbule, eşi ve milis birliğine gizlice katılarak aktif mücadele kararını hayata geçirmiştir (Karataş, 2020).

Makbule Hanım, katılımının ilk dönemlerinde milis efeler tarafından sürekli olarak dışlanmış ve geri dönmesi yönünde ağır baskılara maruz kalmıştır. Ancak, kalma yönündeki kararlı direnişi, döktüğü gözyaşları ve inanç dolu ısrarlı konuşmaları sayesinde birliği terk etmemiştir. Makbule, kabul edilmesini

sağlayacak eylemi bizzat gerçekleştirmiştir. Düşman birliklerinin bulunduğu yeri öğrenen Makbule, kimseye belli etmeden tek başına düşman karargahına baskın düzenlemiştir. Baskında nöbetçi askeri etkisiz hale getirerek, birliğin erzak, mühimmat ve atlarını alıp kendi birliğine geri dönmüştür. Bu büyük cesareti ve elde ettiği başarı, efelerin Makbule’yi aralarına kabul etmelerini sağlamış ve onun milis birlikleri içindeki konumunu sağlamlaştırmıştır (Bektaş, 2021).

Sakarya Meydan Muharebesi’nde yenilgiye uğrayan Yunan birlikleri, Afyon mevzilerine çekilerek hummalı bir faaliyetle yeni savunma hatlarını güçlendirmeye çalışıyordu. Ancak Yunan Başkomutanlığının en büyük sorunu, en emniyetli olması gereken cephe gerisi hareketlerinin sürekli bir huzursuzluk ve tehdit altında kalmasıydı. Bu huzursuzluğun temel nedeni, işgal altındaki Türk halkının mücadeleden vazgeçmeyerek yürüttüğü gerilla harbiydi. Küçük gruplar halinde çalışan Türk çeteleri, fırsat buldukça Yunan geri hizmet ve ikmal birliklerine sürekli baskılar düzenliyordu. Bu mücadelenin en aktif olduğu sahalardan biri, Gördes-Sındırgı-Akhisar üçgeniydi. Bu bölgede faaliyet gösteren Gördesli Halil Efe’nin Akıncılar çetesi kendilerinden sayıca ve teçhizatça çok üstün Yunan kuvvetlerine karşı sürekli bir çarpışma halindeydi. Eşit olmayan şartlar altında gerçekleşen bu karşılaşmada, Akıncılar müfrezesinin tek avantajı araziye iyi tanınmaları ve hızlı manevra yetenekleriydi. Cephaneleri tükenmeye yüz tutmuşken, saatlerce süren bu eşitsiz çarpışma mücahitlerin moralini ciddi ölçüde bozmaktaydı. Ancak birliğin içindeki Gördesli Makbule, zaman zaman gösterdiği kahramanlık ve cesaretle onlara yeni bir mücadele ruhu aşılmıyordu. 16 Mart 1922 tarihinde Kocayayla’da cereyan eden bu muharebede, durum giderek çetenin aleyhine dönmüş; birçok muharip, düşmanla çarpışmaktan ziyade çekilme istikameti aramaktaydı. Tam bu esnada, düşman ateşinin durduğu kısa bir anı fırsat bilen Makbule, kükremiş bir “*aslan*” cesaretiyle düşmana doğru saldırırken görülmüştü. Ne yazık ki bu kahramanlık anının yarattığı moral ateşi hızla sönmüştü. Çünkü Makbule, alnından aldığı bir mermi ile yere yığılarak şehit olmuştur. Başta Halil Efe olmak üzere, bu acı kayıp bütün erkekleri sarsmıştır. Makbule’yi kaybeden çete için muharebeye devam etmek artık mümkün olmamış, Makbule’nin kutsal naaşını dahi kaçırmaya imkân bulunamamıştır. Mukaddes şehidin cansız bedeni, mevcut siperlerden birine kanlı elbisesi ve çizmesiyle yatırılmış ve ancak birkaç avuç toprakla örtülebilmektedir (Çaka, 1948).

Gördesli Makbule’nin üstün cesaret ve korkusuzluğunu yakından bilen İbrahim Ethem Bey, onun kendine özgü görünümünü ve müfreze içindeki rolünü şu sözlerle tasvir etmiştir: “*Kendisi siyah pantolon, ceket ve uzun bir manto giyer, ayağında daima çizme ve başında da siyah başlık ve daima örtülü olup yalnız gözleri meydanda olurdu. Kısa bir japon filintası taşır ve düşmandan itina olunmuş güzel bir doru ata biner ve daima müfrezenin dümdarı olarak kalırdı.*” (Karataş, 2020, s. 328).

Nezahat Hanım

Nezahat Hanım, alay komutanı olan babası Halid Paşa ile birlikte Millî Mücadele’nin en kritik cephelerinde yer almıştır. Kendisi; Geyve Vuruşması, I. ve II. İnönü Muharebeleri ile Sakarya Meydan Muharebesi gibi önemli çatışmalara bizzat katılmıştır. Nezahat Hanım’ın askeri kimliği, I. İnönü Muharebesi sonrasında Alay’ı ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa ile aralarında geçen diyalogla ölümsüzleşmiştir. Komutan çadırında, kulağında küpesi ve elinde silahı olan bu genç kıızı gören Mustafa Kemal Paşa’nın, “*Ne arıyorsun burada?*” sorusuna Nezahat Hanım şu cevabı vermiştir: “*Ben askerlerin kalesiyim, dönmek isterlerse karşılarında beni bulurlar.*” Bu yüksek moral ve cesaret dolu cevap, Mustafa Kemal Paşa’nın takdirini kazanmış ve kendisini etkilemiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2021).

Nezahat Hanım’ın Millî Mücadele’deki üstün hizmet ve fedakarlıkları, doğrudan Büyük Millet Meclisi tutanaklarına geçmiştir. Bu kahramanlığın resmen tanınması amacıyla kendisine İstiklal Madalyası ve Mirimîran rütbesi verilmesi teklif edilmiştir. Bu teklif, Millet Meclisi’nin 30 Ocak 1921 tarihli oturumunda, Bursa Milletvekili Emin Bey tarafından verilen bir önerge ile resmileştirilmiştir. Önergedeki ifadeler dikkat çekicidir;

“Çeşitli harp cephelerinde özellikle Gördes ve İnönü meydan muharebelerinde çarpışmalara katılmış ve her an erlere bazen subaylara bile gayret veren 70. Alay Kumandanı Hafız Halid Bey’in kızı Nezahat Hanım’a ilk istiklal madalyasının verilmesini ve bu teklifin umumi heyetin tasdikine arz edilmesini rica ederim... Efendim! Bu Nezahat Hanım denilen küçük hanım sekiz yaşında öksüz kalmış, babasının da başka kimsesi olmadığı için Umumi Harpte çeşitli cephelerde bu çocuk babasının kucagında büyümüştür... bu çocuk kendi eliyle

yüzden fazla düşman öldürmüştür. Ne zaman bir erin, bir subayın sarsıldığını görürse hemen yanına koşar (Haydi beraber çarpışalım) der. Babasından ufak bir çekinme görse (Aman baba hiç üzülme, annem öldü, ama seni de vururlarsa ben yetim kalmam, bana millet bakar) diyerek teşvik eder. Bu çocuk herhalde mükafatlandırılmalıdır. İlk kez istiklal madalyasını bu çocuğa vererek büyük bir kadirşinashlık gösteririz. Şunu arz edeyim, bütün askerlerimiz ona Türk Jean d’Arc’i adını vermişlerdir.” (Göksel, 1984, s. 225).

Bu takdir görüşülürken söz alan İzmit Milletvekili Hamdi Namık Bey, İstiklal Madalyası yerine Büyük Millet Meclisi adına Nezahat Hanım’a büyüdüğü zaman çeyizini temin edecek bir hediye verilmesini teklif etmiştir. Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise Türk tarihinde bir “paşa hanım” görmek istediğini söyleyerek, Nezahat Hanım’a “mîrimîran” rütbesinin verilmesini istemiştir. Ancak ayrıntılı bir şekilde mecliste kahramanlıkları ve hizmetleri dile getirilen Nezahat Hanım hakkında söylenenler ve yapılan bu teklifler, Millî Mücadele’nin sıkıntılı ve zor günlerinde unutulup gitmiştir. Millî Mücadele sonrasında da Nezahat Hanım, kendisi hakkında yapılan tekliflerin takipçisi olmamıştır. Bununla birlikte Millî Mücadele’nin kahraman kadınlarının bir simgesi olan Nezahat Hanım’la ilgili Meclis’in takdiri zabıtlar içinde tarihin sayfalarında yerini almıştır (Köstüklü, 1997).

Asker Saime

Ülkenin işgale uğramaya başladığı dönemde, Türk halkının genel ümitsizlik ve matem hali içinde bulunduğu koşullarda, gencecik bir kız olan Saime’nin nutukları kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Saime, tavırları ve kararlılığı ile yaşlılarından kolaylıkla ayrılan, sivil direnişte öne çıkan bir figürdü. Onun temel görüşüne göre, buhranlı durumdan kurtulmak için yalnızca gözyaşı dökmek veya manevi yakarışlarda bulunmak yeterli değildi; aksine dava etrafında birleşmek ve aktif eyleme geçmek gerekiyordu. Millî Mücadele başladığı sırada Darülfünun’da öğrenci olan Saime, Millî Mücadele’nin pasif direnişten aktif eyleme geçtiği dönemde öne çıkan, aydın ve eylemci kadın profilini temsil etmiştir (Selçuk, 2014). Saime gerek hal ve tavırları ile gerekse giyimindeki sadelikle yaşlılarından ayrılan, dikkat çekici bir profile sahipti. Saime, anavatanın mustarip olduğu bu dönemde, gençlerinin de bu ıstıraba saygı göstermesi, vatani teselli etmesi ve yaralarını sarması gerektiği kanaatindeydi. Bu samimiyet ve tevazu ile kendini vatanın kurtuluşu davasına vakfetmiş; fikrini başka hiçbir şeyle meşgul etmemiştir. Bir yandan Darülfünun’daki derslerini takip eden Saime, öte yandan vereceği nutukları hazırlıyordu. Bu aktif katılımı nedeniyle kısa sürede İtilaf Devletleri polisinden dikkatini çekmiş ve kendisi için Arapyan Hanı’nda gözaltında tutulacağı bir yer hazırlanmıştı (Çaka, 1948). Kadıköy mitinginde yapmış olduğu etkili konuşmadan ötürü İtilaf Devletleri tarafından aranmaya başlanan Saime, bu durum üzerine gizlice Anadolu’ya geçerek Millî Mücadele saflarına katılmıştır. Saime, Batı Cephesi’ndeki görevi esnasında İzmit bölgesinde kalçasından yaralanmıştır (Yaraman, 2001).

İstanbul’un işgal altında olduğu dönemde, henüz genç bir üniversite öğrencisi olan Saime Hanım’a, arkadaşları tarafından “Asker Saime” lakabı verilmiştir. Bu lakap, onun sadece bir öğrenci değil, aynı zamanda Millî Mücadele ruhuna sahip, eyleme hazır bir figür olduğunun göstergesidir. Bütün bunların yanı sıra Saime, kuvvetli bir fikir edebiyatçısı kimliğine de sahipti. Savaş sona erdikten sonra ise mücadelecilik ruhunu eğitim alanına taşıyarak öğretmenlik mesleğini icra etmiştir (Sarıçoban, 2017).

Mücadele Hatice Hanım

Millî Mücadele’ye gönüllü olarak katılan ve kaynaklarda iz bırakan kadın kahramanlardan biri de Mücadele Hatice Hanım’dır. Kendisi, İnönü Muharebeleri sırasında Kütahya Cephesi’nde görev almış, sonrasında Dumlupınar Muharebesi’ne katılmıştır. Hatice Hanım’ın askeri kimliği, verdiği bir röportajda yer alan ifadelerle dikkat çekici bir şekilde aydınlanmaktadır. İzmir’in Kemalpaşa kazasının Ahmetli köyünden olan Hatice Hanım, şunları belirtmektedir: “İzmir’in Kemalpaşa kazasının Ahmetli köyünden Hacı Halilzadelerdenim. Babam merhum Mehmet Efe’dir. Çanakkale Anafartalar’da 56. Fırkada silahımla muharebelere iştirak ettim. Adım Ahmet idi. Benim kadın olduğumu kimse bilmiyordu. Şarapnel ve kurşunla dokuz yerimden yaralandım. Millî muharebelerimize de gönüllü iştirak ettim.” (Selçuk, 2014, s. 185). Bu tanıklık, Hatice Hanım’ın sadece Millî Mücadele’de değil, öncesinde Çanakkale’de dahi erkek kimliğine bürünerek mücadele ettiğini, dokuz kez yaralanmasına rağmen görevini sürdürdüğünü ve cephedeki varlığını kararlılıkla koruduğunu gösteren olağanüstü bir fedakârlık ve azim örneğidir.

Nazife Kadın

Millî Mücadele'nin kahramanlarından Nazife Kadın, vatan savunmasına olan bağlılığı ve fedakarlığı ile öne çıkmıştır. 9 Mart 1922 tarihinde Çanakkale'de Bigadiç civarını kuşatan Yunan ordusunun komutanı, Nazife Kadın'dan bilgi talep etmiş; ancak Nazife Kadın bilmediğini, bilse dahi asla söylemeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir. Bunun üzerine Yunanlar, Nazife Kadını fırına atarak şehit etmişlerdir. Olayın tanıklarından, dönemin Demirci Kaymakamı ve bölgedeki savaşırlara katılan İbrahim Ethem Akıncı'nın anlatımına göre; askere yardım ettiğini öğrenen Yunan komutan, Nazife Kadın'ı derhal yakalatmıştır. Köy meydanında günlerce süren dayak ve işkenceye rağmen Yunan kuvvetleri, Nazife Kadın'dan tek bir bilgi dahi alamamıştır. Yunanlar, bir kadının günlerce askere ekmek getirdiğini öğrendiğinde çileden çıkmış, Türk askerinin konuşlandığı mahal, mevcudu ve mühimmat içeriği gibi stratejik bilgilere ulaşmaya çalışmışlardır. Nazife Kadın, düşmanın fevkalade baskı ve eziyetlerine karşı direnmiş ve bildiği halde hiçbir şey söylemeyeceğini alenen yüzlerine vurmuştur. Bu durum üzerine sinirlenen Yunan askerleri, onu fırına atarak vahşice şehit etmişlerdir (Tansel, 2021).

Millî Mücadele'de Batı Cephesi'nin Ayşeleri

Batı Cephesi'nde mücadeleye destek veren kadın kahramanlar arasında Binbaşı Ayşe, Çete Emir Ayşe ve Ayşe Çavuş olduğu görülmektedir. Batı Cephesi Ayşeleri arasında Binbaşı Ayşe, özellikle çete faaliyetleri ile öne çıkan önemli bir figürdür. Binbaşı Ayşe Hanım'ın kim olduğu ve faaliyetleri ile ilgili bilgiler kendi ifadeleriyle şu şekildedir:

“Ben aslen Selanikliyim. Büyük Harpte Kafkas Cephesi'nde yaralanarak hastanede ölen kocamın intikamını almaya yemin ettim. Allah bu fırsatı 15 Mayıs 1335'te verdi. İzmir'i Yunanlılar işgal ettiği sırada ilk mukavemet hareketine silahla iştirak ettim. İzmir'deki basit mukavemetimiz sona erip şehre Yunanlılar hâkim olunca Aydın'a gittim. Orada faaliyete geçerek bir çete teşkil ettim, bilahire bu çetemle Köpekçi Nuri çetesine iltihak ettim.

Aydın Muharebelerini yaptıktan sonra Koçarlı'ya çekildik. Bu suretle bilfiil atıldığım istiklal mücadelesine başından sonuna kadar iştirak ettim. İlk defa Sakarya'da sol kasığımdan piyade mermisi ile yaralandım. Seyyar hastanede tedaviden sonra tekrar müfrezeme iltihak ettim. Büyük Taarruzda Mürsel Paşa fırkası kuruluşuna girdik. Ve Ahır dağlarından düşman gerilerine akmaya memur edildik. İzmir'e ilk giren kıtalar arasında ben de vardım. Fakat bu arada bir misketle sol bacağım kırıldı.” (Çaka, 1948, s. 72-73).

Binbaşı Ayşe Hanım'ın son yaralanması, İzmir Hastanesi'nin resmi raporuyla belgelenmiştir. Onun Millî Mücadele'ye katılımı, kişisel bir fedakarlıkla başlamıştır; eşinin intikamını almak amacıyla, onun hatırası olan ziynet eşyalarını satarak gerekli teçhizat olarak at, mavzer, hâkî elbise ve çizmeyi tedarik etmiştir. Müteakiben rütbece yükselerek Binbaşılığa kadar ulaşmıştır. Ancak, Ankara'ya ilk gelişi sırasında hizmetlerini kanıtlayan çok sayıda evrak ve vesikanın, hatta kahramanlığına özel yaptırılmış giysilerinin bulunduğu bavulunun çalınması, onun hizmetlerini resmen tescil ettirmesini zorlaştıran önemli bir bürokratik engel teşkil etmiştir. Ayrıca Ayşe Binbaşı konuşmasına ekleme yaparak; *“bu hizmetimi tespit ettiremiyorsam bunun sebebi hem kâfi derecede okuma yazma bilmemeziğim, hem de bu yaralarımın otürü uzun müddet hastanelerde kalışımdır.”* demişti. Bu zorluklara rağmen, onun hizmetlerini uzak veya yakından duymuş veya görmüş hamiyetli kişilerin girişimiyle, Binbaşı Ayşe Hanım 1942 yılında Merkez Bankası'nda odacı sıfatıyla göreve yerleştirilmiş ve maaş almaya başlamıştır (Çaka, 1948, s. 72-73).

Çete Emir Ayşe, Ayşe Çavuş ve Çiftlikli Kübra ile birlikte, Yunan askerinin Aydın'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte Millî Mücadele saflarına katılan kadın kahramanlardandır. Emir Ayşe'nin katılımı, önemli bir kişisel fedakârlık örneği teşkil eder: Çanakkale'de şehit olan eşinden kalan elmas küpelerini bozdurarak kendine bir tüfek almış ve diğer silah arkadaşları gibi dağa çıkarak mücadeleye başlamıştır. Bu kahramanlar grubu, o dönemin ünlü milis lideri Yörük Ali Efe'ye katılarak mücadele vermişlerdir. Savaşın başarıyla sonuçlanmasının ardından, Atatürk'ün bizzat İstasyon Meydanı'nda düzenlediği törende, Çete Emir Ayşe'nin de aralarında bulunduğu kahramanlara İstiklal Madalyası takılmıştır. Emir Ayşe, madalyanın manevi değerini şu sözlerle özetlemiştir: *“Savaştım Yunana karşı, elimde kalan en değerli şey Atatürk'ün göğsüme taktığı istiklal madalyasıdır”* (Yusufoğlu, 2021, s. 118-119).

Batı Cephesi'ndeki mücadeleye destek veren bir diğer Ayşe ise daha önce bahsedilen Çete Emir Ayşe ile omuz omuza Millî Mücadele'ye katılan Ayşe Çavuş'tur. Yunanların İzmir'i işgal etmesinin ardından Aydın'a geçerek çete kuran Ayşe Çavuş, ilerleyen süreçte İzmir'e ilk giren birlikler arasında yer almıştır. Bu öncü kadın savaşçıların yanı sıra, Batı Cephesi'nde fedakârlık gösteren çok sayıda kadın bulunmaktadır: Alime ve Hacı Osman kızı Fatma, Besim kızı Şükriye, Mehmet Ali kızı Hafize, Mehmet kızı Ümmühan, Hacı Mustafa kızı Fatma gibi isimler sıcak savaşın içinde aktif rol almışlardır. Ayrıca, atölyelerde mermi üreten, kağnılarla silah taşıyan ve cephe gerisinde hastabakıcılık yapan sayısız ismi bilinmeyen kadın da bu kutsal savunmada kritik roller üstlenmişlerdir (Yaraman, 2001).

Bizzat savaşın içinde yer alan Türk kadınlarının, savaş şartları altındaki annelik ve görev bilincine dair duygu ve davranışları, çarpıcı örneklerle belgelenmiştir. Bu bağlamda, Sakarya Meydan Muharebesi sırasında, kadın mücahitlerin kağrı kollarındaki üstün çabaları, Kurmay Albay Hulusi Atak tarafından detaylı bir şekilde aktarılmaktadır: *“Etraflarından geçmekte olan kağrı yol ve katarlarının çoğunu kadınlar idare ettiğinden bu kafilelerin birinden hafif bir çığlık duyduk; bunu müteakip bir duraklama ve telaş eseri görüldü. Bir müddet sonra güzel bir müjde ile karşılaştık. Cephane kollarında bulunan hamile bir kadın bir erkek evladı doğurmuştu. Bu kadını hastaneye yatırmak üzere geriye çevirmek istediler; fakat yorgunluk ve çektiği ıstıraplarla benzi solmuş olan hasta kadın, ‘cephanedeki silahlar’ dedi, ‘cephane bekliyor, oraya cephe yetiştirmeliyim, geri dönemem!...’* (Tansel, 2001, s. 94-95). Bu olay, Türk kadınının Millî Mücadele'ye olan bağlılığının, annelik gibi en temel insani görevin dahi önüne geçtiğini; cephe gerisindeki lojistik desteğin manevi anlamda ne denli büyük bir kararlılıkla yürütüldüğünü gösteren önemli bir örnektir.

Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında yaşanan bir diğer kahramanlık örneği, Alayunt'taki köylerde 7. Fırka'dan Cevdet Kerim'in şahit olduğu, kağrı kollarında çalışan mücahit kadınlarla ilgilidir. Kağrı kollarında görev alanlar arasında az sayıda ihtiyar erkek bulunsada büyük çoğunluğu kadınlar ve çocuklardı. Fırka Komutanı, kadınlara erkeklerinin cepheye niçin gelmediğini sorduğunda ve bu zahmetli işte yorulup zarar göreceklelerini belirttiğinde, kadınlar şu üstün görev bilincini sergilemişlerdir: *“Erkeklerimiz hizmettedir; emrinize biz geldik. Böyle günde bize bu kadarcık iş düşmesin mi? Tek yurdumuz kurtulsun da biz yorulalım, ölelim!”*. Bu kadınların çoğu kimsesiz çocuklarını komşularına bırakarak cephe gerisine koşmuş, bazıları muharebeler başladıktan sonra Sakarya'ya kadar orduyla birlikte hareket etmiştir (Tansel, 2001, s. 95-96).

Millî Mücadele'de özellikle köylerde yaşayan kadınların gösterdiği büyük emek, savaşın seyrini değiştiren hayati bir unsur olmuştur. Gediz bölgesindeki Yunan işgali karşısında kurulan cephane kollarını, esas itibarıyla ahalinin sahip olduğu kağnılar teşkil etmiştir. Bu kağnıların büyük çoğunluğu ise köy kadınları ve on ile on beş yaşlarındaki çocuklar tarafından idare edilmekteydi. Bu lojistik hizmette, uzun yürüyüşlerde gece ayazı, kar ve yağmur altında en büyük meşakkati çekenler yine köylüler olmuştur. Bu zorluğa dair çarpıcı bir anekdot, Ali Fuat Cebesoy'un anılarında yer almaktadır: dondurucu soğuk altında kağnısının başında duran yaşlı bir nineye üşüyüp üşümediği sorulduğunda aldığı cevap manevi direnci özetler nitelikteydi: *“Hayır oğul, üşümüyorum. Düşman topraklarımıza ayak bastığı günden beri içim yanıyor.”* (Komisyon, 1999, s. 441). Bu olay, Türk kadınının fiziki zorluklara karşı dahi manevi vatanseverlikle direndiğini göstermektedir. Kara Fatma, Çakır Hüsnüye, Zehra Abla ve meçhul asker gibi isimleri bilinmeyen birçok Türk kadınının vatan müdafaası için her fedakarlığa katlanabileceğini gösteren bu kararlılığı, diğer milletlerin kadınları için de kıskançlık ve imrendirici duygular uyandıran bir kahramanlık destanı yaratmıştır (Vakit, 1944).

Dönemin yayınlarından, Resimli Anadolu Hediyesi'nde yer alan *“Gazi Anadolu Kadınları da Taltif Ediliyor”* başlıklı haber metni, Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu kadınlarının Millî Mücadele'deki rolüne dair takdirini yansıtmaktadır. Atatürk, bu ifadelerinde, Anadolu kadınlarının bağımsızlık ve namusun korunması uğrunda cephe gerisinde cansiperane çarpıştıklarını ve her türlü hizmetten geri durmadıklarını belirtmiştir. Dahası, kadınların bizzat cepheye savaşmak için yaptıkları müracaatların sayısının giderek arttığını da ifade etmiştir. Bu fedakarlıklara karşılık olarak TBMM, gazi kadınları taltife karar vermiştir. Ankara-Eskişehir Savaşının başlangıcından 1920 yılının kasımına kadar orduda kendi istekleri ile mücadele eden ve zaferle evlerine dönmeyi ahdeden on iki kadına, ifa ettikleri hizmetlerden dolayı birer Harp Madalyası verilmiştir. Ayrıca bu kadınlardan oluşan Erzak Koli Kumandanlığı görevini yürüten Fatma Onbaşı'nın rütbesi de çavuşluğa terfi ettirilmiştir. İsmi geçen bu on iki kadın: Kuzgun Köyü'nden Ali kerimesi Alime, Besime kerimesi Şükriye, Hacı Osman kerimesi

Fatma, Musa kerimesi Ayşe, Mehmet Ali kerimesi Hafize, Kara Bektaş kerimesi Fatma, Mehmet kerimesi Ümmühan, Hacı Mustafa kerimesi Fatma, Veli Onbaşı kerimesi Ayşe, Molla İbrahim kerimesi Fatma, Ali kerimesi Ayşe, Molla Hasan kerimesi Fatma Hanım'dır (Resimli Anadolu Hediyesi, 1920; Tansel,2001). Bu taltif kararı, Millî Mücadele'nin ilk yıllarında kadının askeri ve lojistik katkılarının devlet nezdinde resmen tanındığını ve onurlandırıldığını göstermektedir.

SONUÇ

Millî Mücadele, başlangıcı, devamı ve neticesi itibarıyla dünya tarihinde özgün bir savaştır. Bu sürecin zaferle sonuçlanmasında, Anadolu kadınının aktif ve kararlı mücadelesi belirleyici olmuştur. Anadolu kadını, yapmış olduğu mitingler ve protesto gösterileri ile ülkenin kurtuluşu için erkeklerle omuz omuza mücadeleye hazır olduğunu gözler önüne sermiştir. Anadolu'dan çekilen protesto telgraflarının içeriği; vatan sevgisi temelinde adalet, kadınlık onuru ve özgürlük gibi imgeler etrafında toplanan güçlü ve ortak bir siyasi iradeyi yansıtmıştır.

Kadın kahramanların ortak bir özelliği, savaşın yüksek şehit sayısının kanıtı olarak, eşlerini vatan savunmasında kaybetmiş olmalarıdır. Türk kadını, bu dönemde hem vatan savunması hem de eşlerinin intikamı duygusuyla mücadeleye girişmiş; geride kalan çocuklarına olan annelik şefkatini ihmal etmeden sayısız başarı elde etmiştir. Binbaşı Ayşe ve Çete Emir Ayşe gibi kadın kahramanlar eş ve evlat kayıpları gibi kişisel trajedilerini toplumsal bir direnişe dönüştürmüşlerdir. Öyle ki Mücahide Hatice Hanım gibi erkek kimliğine bürünerek savaşan kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin savaşın zorunluluğu karşısında nasıl esnediğini gözler önüne sermiştir. Hatta bazı dramatik olaylar, vatan sevgisinin evlat sevgisinin önüne geçtiği yönündeki tarihi örnekleri sunmaktadır.

Millî Mücadele'deki faaliyetleri göz önüne alındığında, Türk kadınının bu kritik dönemde toplumsal rollerinin en etkin seviyesine ulaştığını söylemek mümkündür. Özellikle Batı Cephesi'nde, eşsiz kahramanlıkları, cesaretleri ve başarılarıyla anılmayı hak eden sayısız kadın figürü mevcuttur. Nazife Kadın'ın canı pahasına, işkenceye rağmen sessizliğini koruması, Nezahat Hanım'ın askere moral ve cesaret veren konuşması, Gördesli Makbule'nin muharebe meydanlarındaki cesareti, Asker Saime'nin istihbarat ve haberleşme anlamında üstlendikleri roller Türk kadınının vatanın kaderinde söz sahibi olduklarının ispatıdır. Özellikle mitinglerdeki hitabeti ile kitleleri ortak bir ideal etrafında toplayan Halide Edip, direnişin meydanlardaki sesi ve edebi sahadaki hafızası olarak Millî Mücadele anlatısının önemli figürlerinden olmuştur. Batı Cephesi'nde Türk'ün zaferi ile sonuçlanan bu savaşlar, sadece toprakların geri alınması anlamına gelmez; bu zaferler, aynı zamanda Türk ruhunun sönmediğini, milletin üstün yeteneklerinin tükenmediğini bütün dünyaya bir daha hatırlatmış ve ispat etmiştir.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmada kamuya açık kaynak siyasi parti programları ve tüzükleri ile konuyla ilgili birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Doküman analizi tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 197-349-20/232, 26.06.1944.

Süreli Yayınlar

Resimli Anadolu Hediyesi, Cilt 1, Sayı 4, 30 Kasım 1920.

Anadolu'da Yeni Gün, 8 Haziran 1922.

Tevhid-i Efkâr, 16 Haziran 1922.
Yedigün, Sene 1, No. 22, 9 Ağustos 1933.
Akşam, Sayı 10713, 11 Ağustos 1943.
Akşam, No. 9176, 6 Mayıs 1944.
Tanin, Sayı 4454-297, 26 Haziran 1944.
Vakit, Yıl 27, Sayı 9469, 27 Haziran 1944.
Vakit, Yıl 27, Sayı 9426, 15 Mayıs 1944.
Vakit, Sayı 8, 27 Mart 1944.
Ulus, Sayı 8424, 10 Ocak 1945.
Akşam, Sene 28, No. 9676, 25 Eylül 1945.
Akşam, Sayı 10180, 19 Şubat 1947.
Akşam, Sene 30, Sayı 10719, 17 Ağustos 1948.
Akşam, Sayı 10720, 18 Ağustos 1948.

Telif ve Tetkik Eserler

- Adıvar, H. E. (1998a). *Türk'ün ateşle imtihanı I (İstiklal Savaşı hatıraları)*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Adıvar, H. E. (1998b). *Türk'ün ateşle imtihanı III*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Baykal, B. S. (1996). *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bektaş, İ. (2021). Millî mücadelede Türk kadınları. *Arkhe*, 19, 43-51.
- Çaka, C. (1948). *Tarih boyunca harp ve kadın*. Ankara: As. Fb. Basımevi.
- Çelebi, M. (2008). Menteşe sancağı'nda İtalyan ve Yunan işgallerine tepkiler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 21, 81-96.
- Çolak, G. & Uçan, L. (2008). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadın öncüler*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Demircioğlu, E. (2018). *Bal yapan kelekler-ilklerde ve öncü kadınlar*, Ankara: Pegem Akademi.
- Göksel, B. (1984). Atatürk ve kadın hakları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(1), 213-235.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve siyasi teşkilatlarda Türk kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını*. Ankara: Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Köstüklü, N. (1997). Millî Mücadele'de Türk çocukları ve bir destan. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37, 249-259.
- Kurnaz, Ş. (1992). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kurnaz Şahin, F. (2018). Mağdur ve sembol: I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde kadına yönelik propaganda. *SUTAD*, 2018, 44, 217-243.
- Kurtuluş Savaşı Albümü, 1. Baskı.
- Kutluata, Z. (2007). Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal cinsiyet ve savaş: Kara Fatma(lar). *Kültür ve siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 2, 73-90.
- Özdemir, N. (2001). Millî Mücadele dönemi mitinglerinde Türk kadını. *Belgi*, 21(1), 1-22.

- Özel, S. & Çakan Hacıbrahimoglu, I. (2011). *Türk devrimi mülakatları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarıçoban, G. (2017). Millî Mücadele’de Anadolu kadını. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1331-1346.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2021). Millî Mücadele’de Türk kadını ve İnönü Muharebeleri’nde çarpışan iki kadın kahraman. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (Özel Sayı), 101-120.
- Saygılı, İ. (2022). *Atatürk ve irtica*. Ankara: Liman Yayınevi.
- Selçuk, H. (2014). *Türk Tarihinde kadın ve savaş*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tanık, H. İ. & Kılavuz, N. (2021). Açıksöz gazetesi ve gazetenin Bursa’da Yunan işgali üzerine yazıları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 44, 839-870.
- Tansel, F. A. (2001). *Kurtuluş Savaşı’nda kadın askerlerimiz*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Tekir, S. & Ural, S. (2017). Batı Anadolu’da Yunan işgali ve Aydın muhacirleri (1919-1920), *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (26), 125-148.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye’de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Komisyon (1999). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi II nci Cilt, 2 nci Kısım, 3. Baskı*. Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.
- Komisyon (1994). *Türk İstiklâl Harbi, II nci Cilt, Batı Cephesi 6 ncı Kısım 1nci Kitap*. Ankara: Gnkur. Basımevi.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi tarihten kadın tarihine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yusufoğlu, K. (2021). *Hatıralarla Atatürk-cumhuriyet kadını*. İstanbul: Halk Kitabevi.

Araştırma Makalesi / Research Article

Millî Mücadele’de Batı Cephesi’nde Türk Kadını

Turkish Women on the Western Front of the National Struggle

Hürü SAĞLAM TEKİR

DOI : [10.63556/ankad.v10i1.380](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i1.380)

Geliş/Received: 22/11/2025

Kabul/Accepted: 25/01/2026

Extended Abstract

Introduction

Following the Armistice of Mudros (30 October 1918), in the face of attempts by the Allied Powers and their local collaborators to liquidate the Turkish presence in Anatolia, the Turkish nation organized a multifaceted resistance. Although the struggles waged on the Eastern and Southern Fronts were important, the decisive outcome that determined the fate of national independence was achieved on the Western Front, where the fiercest clashes with the Greek army took place; thus, the strategic significance of this front was confirmed in concrete terms. The blows struck by the Kuva-yı Milliye (National Forces) against the advancing occupiers not only affected the military balance, but also boosted public morale and deepened social confidence in the national resistance.

In this life-and-death context, Turkish women, as Mustafa Kemal Pasha himself explicitly acknowledged, displayed exemplary heroism and self-sacrifice both at the front and behind the lines. Throughout the National Struggle (Millî Mücadele), Mustafa Kemal Pasha maintained constant contact with women’s associations, encouraging them and thereby strengthening the institutional and social foundations of the resistance. In general terms, it is evident that women worked “in the service of the army” across a broad spectrum ranging from protest to logistics, from health services to provisions and communications, and that in some cases they took part at the front even at an age that could still be described as childhood. Figures such as Halide Edip Adivar, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), Gördesli Makbule, Asker Saime, Binbaşı Ayşe, Çete Emir Ayşe, Ayşe Çavuş and Nezahat Onbaşı came to the fore as symbolic representations of female heroism on the Western Front. As in the example of Nazife Kadın, Turkish women contributed directly to the victorious outcome of the great struggle through the assistance and sacrifices they provided from behind the lines, often at the cost of their lives. Halide Edip relates that as she moved among the people and listened to everyone, she observed that women were more sensitive than men on matters concerning the country; even if they did not understand the political reasons, they immediately rose up against any threat to their homeland. While such extraordinary circumstances were unfolding and the very existence of the Turkish nation was confronted with a total danger, the role of women within the social structure, which had been developing since the Constitutional era (Meşrutiyet), continued to grow stronger during the National Struggle.

The main aim of this study is to render visible this female presence, so often relegated to the background in political history narratives. It specifically seeks to reveal, on the basis of documents and publications, both the numerical and functional participation of women on the Western Front, the very young participants involved, and the personal narratives of heroism. This aim entails not only recording individual biographies, but also discussing, within an analytical framework, the role of women in the overall resistance, the permeability between civil actions and military mobilization, and the relationship between gender and civic consciousness.

During the National Struggle, the social position of women was not limited to acting as carriers of economic and social transformation; it rapidly evolved into a claim to political awareness and

representation. The most concrete manifestations of this political consciousness can be observed in the mass protest rallies that became particularly prominent after the occupation of İzmir on 15 May 1919. Along the same lines, the reaction of Anatolian women to the occupation of İzmir was not confined to civil actions; it was also carried onto the international stage through diplomatic initiatives, such as the protest telegram sent on 18 May 1919 on behalf of the Muslim Women of Alaşehir to the representatives of the Allied Powers in Istanbul. At the rallies that began in Istanbul and its surroundings and spread across the country, women were visibly active both as speakers and as participants, publicly emphasizing that they stood shoulder to shoulder with men in the defense of the homeland. The great rally held at Sultanahmet Square on 23 May 1919 was a critical turning point demonstrating that women's capacity to influence and shape public opinion had become no different from that of men. At this rally, marked by Halide Edip's highly stirring speech, the Turkish people filled the streets in a vast crowd. The balconies and windows of houses and their rooftops were packed with people; men and women perched on the trees like leaves and listened to the rally. In these meetings, the struggle of the students of the Darülfünun (University of Istanbul) and of Nakiye Hanım, president of the Teachers' Association, is particularly noteworthy. She called upon the Turkish people to struggle so that not an inch of the homeland's soil would be left to the enemy. From 18 May 1919 to 23 May 1919, the enthusiasm of the people during these protest rallies steadily increased. The demands voiced in these demonstrations were summarized clearly and succinctly as the recognition of the right to live independently. If this right were not respected, their determination was clear and unequivocal: the nation was ready to risk death for independence. Indeed, Turkish women joined the National Struggle from all corners of Anatolia with the same determination and awareness. The most concrete example of this organized participation is the "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" (Association of Anatolian Women for the Defence of the Homeland), founded immediately after the congress convened by Mustafa Kemal and his comrades in Sivas between 4 and 11 September 1919. Based in Sivas, this association was established by Melek Reşit Hanım, the wife of the Governor of Sivas Reşit Pasha, together with her companions. It rapidly expanded by opening numerous branches in various regions of Anatolia and, by rendering major services of which Turkish womanhood can be proud throughout the National Struggle, became one of the most important organizations of the resistance.

Results and Discussion

This study aims to illuminate a little-known phase of the national war of independence by concentrating local historical material around women's experiences. The findings show that military success on the Western Front cannot be considered independently of the social mobilization built upon women's labour and solidarity behind the lines, and that women should be regarded not as an "auxiliary element" but as one of the founding actors of the resistance. In conclusion, the study offers an original contribution that confirms with documentary evidence the multi-layered contributions of women to the National Struggle, demonstrates how political subjectivity was constructed through protest, diplomacy and direct experience of war, and links Western Front-centred local history narratives with the national framework.